

Шляхетний шахрай

О. Генрі

ОЗНАЙОМЧИЙ ФРАГМЕНТ

© Видавництво «Богдан». Усі права застережено.

Фрагмент надано для ознайомлення. Повна книжка — nashaknyga.com.ua

Спрут, викинутий на берег

— Кожен трест несе в собі свою загибель, — промовив Джефф Піт ерс.

— Це, — зауважив я, — таке саме нісенітне твердження, як, наприклад: «Навіщо потрібні полісмени?».

— А ось і ні, — не погодився Джефф. — Трест і полісмен не мають нічого спільного. А моє твердження — це епітафограма, центральна вісь, таке собі *mult' em in parvo* 1. Воно наголошує на тому, що трест схожий на яйце, і водночас не схожий на яйце. Щоб розбити яйце, треба стукнути по ньому ззовні. Зруйнувати трест можна лише зсередини. Насиджувати його, наче яйце, — шкаралупа трісне, і щось та вилупиться. Подивіться лише на виводки новонароджених коледжів та бібліотек, що цвірінчать та сокочуть скрізь, усією країною. Так, сер, кожний трест несе в собі зародки власної руйнації, наче півень, що взявся би кукурікати поруч з виїзним зібранням методистської церкви для чорних, або республіканський політик, що вирішив би висунутися на пост губернатора в Техасі.

Жартома я запитав Джеффа, а чи доводилося йому колись на своєму пістрявому, смугастому, крапчастому та й узагалі плямистому життєвому шляху керувати компанією, яку можна було б кваліфікувати як трест? Але, на моє здивування, відповідь виявилася ствердною.

— Мабуть, виникли непередбачені перешкоди? — припустив я.

— Ні, сер, усе було точнісінько, як я сказав. Ми самі викопали собі яму. Це був випадок самоскасування. Люлька виявилася з розколиною 3, як казав Альберт Теннісон.

Пригадуєте, я вам уже розповідав, що ми з Енді Такером кілька років працювали як компаньйони? Талановитішого майстра на всякі виверти я не зустрічав за своє життя. Коли він бачив долар у руках

іншої людини, то сприймав це як особисту образу й намагався його привласнити у той чи інший спосіб. Енді був ще й до біса освічений; справжнісінька жива енциклопедія. Він дізнався з книжок багато корисної інформації і годинами міг теревенити на теми, пов'язані з ідеями та дискурсами. Не було такої афери, яку б він не спробував. Він читав лекції в Палестині, показуючи за допомогою чарівного ліхтаря картинки зі щорічного конгресу кравців в Атлантик-Сіті, або наводняв Коннектикут сурогатним віскі з деревного спирту, перегнаного з мускатних горіхів.

Якось навесні ми з Енді гастролювали Мексикою, і там один капіталіст з Філадельфії заплатив нам дві тисячі п'ятсот доларів за половину акцій срібних копалень у Чіуауа. Ні, такі копальні й насправді існували. Ми збиралися продати і другу половину акцій, тисячі так за дві чи три. Я часто думав: а хто ж насправді власник цих копалень?

Повертаючись до Сполучених Штатів, ми з Енді перечепилися через містечко в штаті Техас на березі Ріо-Гранде. Називалося воно Велике Пташине Місто, але таким не було. Не мало ані величі, ані птахів. Натомість там мешкало десь дві тисячі народу, переважно чоловіків. Засобами існування вони, схоже, завдячували чапарелю 4, що високою стіною підступав до міста. Багато хто з них торгував худобою, дехто грав у карти, ще хтось перепродавав невідомо чиїх коней, а контрабанда була чи не найпопулярнішим тут фахом. Ми з Енді оселилися в готелі, що був чимось середнім між садом на даху та етажеркою. Того ж таки дня почало дощити. Як то кажуть, Юпітер Водовержець відкрутив усі крани на горі Олеандр.

А в цьому Пташиному Місті було три салуни. Ані я, ані Енді не вживали спиртного, тому ми лише спостерігали, як місцеві мешканці пересуваються трикутником між ними впродовж цілісінького дня, прихоплюючи й частину ночі. Видно було, що тут знають, як чинити із заробленими великими грошима.

Дощ періщив два дні, а тоді, по обіді, трохи вщух, і ми з Енді вирушили за місто, помилуватися тваньшафтом. Містечко це притулилося між Ріо-Ґранде 5 та глибокою і широкою улоговиною, утвореною старим річищем. Ми помітили, що перемичка між новим і старим ложами розмилася і місцями ось-ось могла зникнути, бо вода в Ріо-Ґранде через тривалий дощ високо піднялася. Енді довго дивився на цю картину. Мізки у нього ніколи не припиняли крутитися. А тоді він виклав мені ідею, яка щойно йому саянула. І ми просто на місці заснували трест, а потім повернулися до міста й почали діяти.

Насамперед ми попрямували до найбільшого салуну в Пташиному Місті, який мав назву «Блакитна змія», і придбали його у власника. Це обійшлося нам в тисячу двісті доларів. А тоді ми зазирнули мимохідь до закладу Мексиканця Джо, поремствували на дощ і купили його за п'ятсот доларів. Останній бар нам віддали з руками за чотириста.

Наступного ранку Пташине Місто прокинулося і побачило, що опинилося на острові. Ріка прорвалася до свого старого річища, і бурхливі потоки оточили місто. Дощ не вщухав, а з північного заходу сунули й сунули важкі хмари, і це провіщало, що наступні два тижні принесуть із собою шість річних норм опадів, не менше. Але найгірше було ще попереду.

Мешканці Пташиного Міста випурхнули з гніздечок, розпушили пір'ячко та лягли на свій ранковий курс. Тільки ж ба! Заклад Мексиканця Джо стояв зачиненим, так само як і ще одна рятівна станція, що тулилася в хижі-мазанці. Отож, як і варто було очікувати, шановне товариство починає видавати вигуки, сповнені спраги та здивування, вивертає штурвал ліворуч і мчить до «Блакитної змії». І що ж воно там бачить?

В одному кінці шинквасу сидить Джефф Пітерс, спрут, власною персоною, обклавшись кольтами, готовий видавати хоч решту, хоч

кулі — що знадобиться. За шинквасом стоять три бармени, а на стіні красується вивіска десять футів завдовжки: «Одна склянка — один долар». Енді сидить верхи на сейфі, у діловому синьому костюмі, курить сигару з золотим обрізом і пильнує на заворушення. Тут же присутній начальник місцевої поліції з двома своїми помічниками; вони забезпечують суспільний порядок, бо трест гарантував їм безкоштовне питво.

І ось, сер, ледве сплило десять хвилин, як усі пташки в місті зрозуміли, що вони в клітці. Ми чекали на бунт, але його не було. Громадяни втямили, що вони в наших руках. До найближчої залізничної станції тридцять миль, а через ріку можна буде перебратися тижні за два, не раніше. Отже, вони почали сипати прокляттями, досить доброзичливими, і сипати грішми. Долари дзвякали об шинквас так гучно й часто, наче хтось вигравав на ксилофоні.

Пташине Місто налічувало біля тисячі з половиною дорослих мешканців, які дійшли віку нерозсудливості, і більшість із них потребували від трьох до двадцяти склянок на день, аби зробити життя стерпним. І єдиним місцем, де вони могли отримати потрібну їм рідину, залишалася «Блакитна змія». Наша схема була проста й прекрасна, як усі дійсно великі шахрайства.

Близько десятої ранку дзвін срібних доларів об шинквас сповільнився настільки, що замість джиг залунали тустепи та марші. Але я визирнув із вікна і побачив, що сотня чи дві наших клієнтів вишикувались у чергу біля міської ощадної каси, і я знав, що вони позичають у касі гроші, які незабаром потраплять до чіпких мацаків восьминога.

Опівдні всі відвідувачі відчалили додому — обідати. Ми дозволили барменам скористатися цим тимчасовим перепочинком і пішли обідати й собі. Після цього ми з Енді підрахували наш виторг. Ми отримали тисячу триста доларів. За нашими розрахунками,

якщо Пташине Місто залишатиметься островом ще принаймні два тижні, наш трест зможе презентувати Чиказькому університету новий гуртожиток для професури з оббитими повстю стінами, а також забезпечити кожного бідного, порядного мешканця Техасу фермою, однак, за умови, що він сам сплатить за ґрунт.

Енді мало не лускав від гордоців, адже, що не кажи, а ця успішна схема завдячувала саме його здогадкам та передчуттям. Він зліз із сейфа та запалив найбільшу сигару, яка тільки знайшлася в салуні.

«Джеффе, — каже він, — гадаю, у світі не знайдеться експлуататорів з більш хитромудрими ідеями щодо гноблення пролетаріату, ніж акціонерна компанія “Пітерс, Такер та Диявол”. Беззаперечно, ми завдали дрібному споживачеві міцного удару в ділянку апоплексичного сплетіння, хіба ні?»

«Так, — погоджуюсь я, — скидається на те, що нам доведеться ближче познайомитися з гастритом та гольфом і замовити собі шотландські спіднички, хочемо ми цього чи ні. Бо цей наш маленький трюк з великою випивкою приведе нас прямісінько до Скайбо 6. І я не проти, — кажу я. — Мені більше до душі байдикувати, ніж бідувати».

Енді наливає собі на чотири пальці нашого найкращого віскі та відправляє його за призначенням. Це вперше на моїй пам’яті він хильнув склянку.

«Це наче узливання богам», — каже він.

А вшанувавши таким чином язичницьких богів, він випиває ще, за наш успіх. А тоді він узявся підіймати тости за комерцію, починаючи з Райсулі 7 та Північно-Тихоокеанської залізниці, і аж до усілякої дрібноти, як-от синдикат з видання шкільних підручників, маргаринові заводики, долина Лігай 8 та Федерація гірняків Шотландії.

«Це добре, Енді, — зауважую я, — що ти вирішив випити за здоров'я наших братів-монополістів, але обережно, не передай куті меду із цими здравицями. Май на увазі, що найвидатніші й найненависніші мультикорупціонери не вживають нічого, крім слабого чайочку та собачих галет».

Енді на короткий час зник у задній кімнаті, а тоді повернувся виряджений у свій найкращий костюм. Мені не сподобався вираз його очей, убивчий і проникливий водночас, а ще з чітким натяком на розгул. Я придивлявся до нього уважно, аби зрозуміти, у який бік поверне віскі мого приятеля. Є дві ситуації, коли неможливо спрогнозувати подальший перебіг подій — коли чоловік п'є свою першу чарку, і коли жінка п'є останню.

Менш ніж за годину Енді перебрався зі звичайних ковзанів на буер. На сторонній погляд він повадився пристойно і примудрявся не розхлюпувати свій акваріум, але його переповнювала готовність до несподіванок і різних експромтів.

«Джеффе, — каже він, — ти знаєш, що я жерло, живе жерло?»

«Це цілком самоочевидна гіпотеза, — відказую я. — Але ж ти наче не ірландець. Чому ти не хочеш відкинути цей незрозумілий акцент і назвати себе жертвою чи джерелом, у відповідності до американських граматики та синтаксису?»

«Я жерло вулкану, — веде він далі. — Кратер, переповнений вогняними словами та фразами, що вирують, готові вирватися назовні. Я відчуваю, як мільйони синонімів та частин мови клекотять у мене всередині, — каже він, — і я маю виступити з промовою чи чимось на кшталт того. — Спиртне, — пояснює Енді, — завжди спонукає мене ораторствувати».

«Гірше нема куди», — кажу я.

«Змалечку, — каже він, — я помічав, що алкоголь ніби підживлює в мені потяг до декламації та риторики. Та ось, хоча б під час другої кампанії Браяна 9, — веде далі Енді, — мені зазвичай

давали три склянки джину з содовою, і я говорив про срібний стандарт 10 на дві години довше за самого Біллі. Щоправда, потім мене вмовили пристати на бік золота».

«Коли тобі вже так свербить звільнитися від надлишку слів, — кажу я, — чого б тобі не піти на берег і трохи не повітійствувати? Якщо я не помиляюся, у давнину був такий собі сліпий базікало на ім'я Кантарид 11: він виходив собі на пляж і там пускав за вітром свої безкінечні промови».

«Ні, — каже Енді, — мені потрібна аудиторія. Я маю таке відчуття, що можу зараз переконати слухачів називати сенатора Беверіджа 12 Великим Юним Сфінксом ріки Уобаш 13. Мені потрібні слухачі, Джеффе, аби я міг вилити на них ті слова, що мене розпирають; інакше я просто розбухну і почуватимуся так, наче я повне зібрання творів місіс Е. Д. Е. Н. Саутворт 14 у розкішних палітурках із золотими берегами».

«А які саме теореми, теми та інші сюжети тобі кортить розкрити в ході вокалізації?» — цікавлюсь я.

«Тема не має значення, — відповідає Енді. — Я можу однаково добре, глибоко і з такими, знаєш, варикозами промовляти про що завгодно. Чи говоритиму я про російську імміграцію, а чи про поезію Джона В. Кітса 15, про тарифи, кабільську 16 літературу і водостічні системи, я змушу слухачів ридати, плакати, хлипати і змахувати сльозинки, і все це по черзі».

«Ну, добре, Енді, — кажу я, — якщо тобі украй потрібно звільнитися від цих тромбів у твоїй вербальній системі, можеш вирушити до міста та й попрактикуватися на якомусь терплячому аборигені. Я сам тут упораюся, а бармени мені допоможуть. Обід добігає кінця, а солонина з бобами зазвичай викликає неабияку спрагу. Гадаю, до півночі ми наскирдуємо ще півтори тисячі доларів».

Отже, Енді виходить з «Блакитної змії», і я бачу крізь вікно, як він зупиняє перехожих на вулиці й щось до них каже. Потроху біля нього збивається пів дюжини голів, а за якийсь час я бачу, що він вимахує руками та красномовствує на розі, а біля нього юрмиться вже немала череда. Тоді він рушає з місця, а вони сунуть за ним, вервечкою, щось жваво обговорюючи, і він таким макаром веде їх головною вулицею, а звідусіль до їхньої процесії долучаються нові слухачі. Мені це нагадало отого старого чародійника, що я читав про нього у книжці «Флейтист із Хайсдіка» 17, який зачарував дітлахів і виманив їх геть із міста.

Годинник показав першу пополудні; тоді другу... ось стрілки зійшлися на третій... Жодний пташок не залітав хильнути чарку. Вулиці збезлюдніли, лише час від часу домогосподарки поспішали до крамниць або чалапав якийсь жебрак. Дощ ущух, з неба тільки мжичка сіялася.

Вулицею проходив перехожий; він зупинився біля «Блакитної змії» обчистити багнюку з чобіт.

«Друже, — гукнув я до нього, — що сталося? Сьогодні вранці тут панували гарячкові веселощі, а наразі місто радше скидається на руїни Тира та Сифона 18, де навколо головних воріт по мурах розгулює самотня ящірка».

«Усе місто, — відповідає заболочений чоловік, — зібралось у вовняних складах Сперрі та слухає вашого приятеля. Він їм проповідує. Що й казати, він майстер теревенити про різні речі та робити усілякі умовиводи у словесній формі», — каже він.

«Он воно як, — кажу я. — Але сподіваюся, що він зробить перерву і то дуже скоро, *sine qua pop*, аби комерція не почала підупадати».

...Того дня в салуні не з'явилося жодного відвідувача. О шостій вечора два мексиканці доправили до салуну Енді. Він лежав на спині їхнього віслучка, упоперек. Ми уклали його на ліжко, а він

продовжував щось верзяти й жестикулювати руками та ногами.

Тоді я замкнув касу і вийшов на вулицю, аби дізнатися, що сталося. Там я зустрів одного місцевого, і він мені все розповів. Енді виступив з двогодинною проповіддю, і кращої промови, сказав він, у Техасі ще не чули. І в усьому світі теж.

«І чому ж він присвятив свою промову?» — запитав я.

«Тверезості, — відповів він. — І коли він закінчив, усі мешканці Пташиного Міста підписалися під зобов'язанням цілий рік і краплини до рота не брати».

1 Ве лике в малому (лат.). (Тут і далі прим. пер., якщо не зазначено іншого).

2 Мається на увазі дія льність Джона Д. Рок феллера, американськ ого бізнесмена, перш ого в світі доларово го міль ярдера, одно го з найбагатших люд ей усіх часів, засно вника «Standard Oil Company», однієї з н айбільших американсь ких компаній, що спе ціалізувалася на вид обутку, транспортува нні, переробці та пр одажу нафти.

3 There was a rift within the loot — перекручена цитата з поеми «Merl in and Vivien» англ ійського поета-романт ика Альфреда Теннісо на (англ. Alfred Ten nyson; 1809–1892), «It is the little rif t within the lute, T hat by and by will m ake the music mute». Тут гра слів: у поета «lu te» — «лютня», а Дже фф каже «loot», тобт о «награбоване».

4 Ч апарель (чапараль, ч апарраль) (англ. Cha parral) — рослинне у групування колючих ч агарників, утворене чагарниковими вічноз еленими дубами (ісп. chararro) та іншими р ослинами. Поширене, насамперед, у Мексиці і та Каліфорнії.

5 Р іо-Гранде — річка в Північній Америці.

6 Замок Скайбо, Скібо (англ. Skibo Castle, шотл. Caisteal Sgì obail) — старовинний замок в Шотландії. В ньому міститься за критий клуб («Carnegie Club»), де збираю ться гравці в гольф. Усі

члени клубу дуж е багаті люди.

7 Рай сулі — див. примітку до «В заручниках у Момуса».

8 Лігай, Лі хай, Лехай (англ. Le high River) — річка в Пенсільванії, США, права притока Делавер. Долина Лігай — один з центрів чорної металургії США.

9 Вільям Дженнінгс Браян (англ. William Jennings Bryan, 1869–1925) — американський юрист і політик-демократ, кандидат на посаду президента США у 1896, 1900 і 1908 роках.

10 З 1792 р. у США діяла біметалева система подвійної валюти, базована на срібному і золотому стандарті. У 1873 р. було прийнято закон про перехід від біметалізму до золотого монометалізму. Проте фактично біметалізм зберігався до 1900 р., коли в США після бурхливих політичних дискусій було прийнято закон про золотий стандарт, який остаточно затвердив грошовою одиницею долар із вмістом у ньому 1,50463 г золота.

11 Кантаріда — шпанська мушка. Очевидно, мається на увазі Демофен (384–322 до н. е.) — ушавлений давньогрецький оратор.

12 Альберт І. Беверідж (англ. Albert J. Beveridge, 1862–1927) — сенатор США, один із головних ідеологів американського імперіалізму. В тексті гра слів: прізвище сенатора Beveridge нагадує слово «beverage» — алкогольний напій.

13 Емма Дороті Еліза Невіт Сатворт (англ. E. D. E. N. Southworth, Emma Dorothy Eliza Nevitte Southworth, 1819–1899) — американська письменниця, авторка понад 60 романів.

14 Мається на увазі англійський поет-романтик Джон Кітс (англ. John Keats, 1795–1821).

15 Кабілі (від арабського «qaba'il» — плем'я) — народ групи берберів на півночі Алжиру. Говорять кабільською мовою північної гілки берберо-лівійських мов.

16 Джеффрі плутає відому легенду про щуролова з Гамельна, відображену в фольклорі та багатьох літературних творах,

наприклад, «Щуроло в з Хамеліна» (англ. «The Pied Piper of Hamelin») Роберта Бр авнінга, та відому м арку шампанського «P iper-Heidsieck».

17 Маються на увазі Тір (англ. Tire) та Сід он (англ. Sidon) — с тародавні міста на у збережжі сучасної Лі вії, що згадуються у Старому Заповіті.

18 Sine qua поп (лат.) — букв. «без чо го немає». Вживаєтьс я у значенні «неодмі нна умова».

• • •

Далі — у повній книжці «Шляхетний шахрай».

nashaknyga.com.ua